

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapporten Agentschap Onroerend Erfgoed

**Proefsleuvenonderzoek aan de voet van de Steenakkermolen in Langemark
(Langemark-Poelkapelle, prov. West-Vlaanderen).**

Onderzoeksrapporten Agentschap Onroerend Erfgoed

Brussel 2015

COLOFON

Onderzoeksrapporten Agentschap Onroerend Erfgoed

Een uitgave van Onroerend Erfgoed

Wetenschappelijke instelling van de Vlaamse Overheid,

Beleidsdomein Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed

Published by the Flanders Heritage Agency

Scientific Institution of the Flemish Government,

Policy area Town and Country Planning, Housing Policy and Immovable Heritage

Verantwoordelijke uitgever: S. Vanblaere

Onroerend Erfgoed

Phoenixgebouw

Koning Albert II-laan 19 bus 5, B-1210 Brussel

tel.: +32(0)2 553 16 50, fax: +32(0)2 553 16 55

info@onroerenderfgoed.be

www.onroerenderfgoed.be

Dit werk wordt beschikbaar gemaakt onder de licentie Creative Commons Naamsvermelding-GelijkDelen 3.0 Unported. Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/> om een kopie te zien van de licentie of stuur een brief naar Creative Commons, 444 Castro Street, Suite 900, Mountain View, California, 94041, USA.

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-ShareAlike 3.0 Unported License.

To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/> or send a letter to Creative Commons, 444 Castro Street, Suite 900, Mountain View, California, 94041, USA.

ISSN 1371-4678

D/2015/6024/28

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed.

De sporen van de 'grootte' oorlog archeologisch onderzocht.

Proefsleuvenonderzoek aan de voet van de Steenakkermolen in Langemark (Langemark-Poelkapelle, prov. West-Vlaanderen).

Terreinwerk & rapportage

Marc Dewilde
archeoloog

Franky Wyffels,
veldtechnicus

**Proefsleuvenonderzoek aan de voet van de Steenakkermolen in Langemark
(Langemark-Poelkapelle, prov. West-Vlaanderen).**

Administratieve gegevens:

Provincie: West-Vlaanderen

Gemeente: Langemark-Poelkapelle

Adres: Kruispunt van de O.L.V.straat, de Keerzelaarstraat en de Waterstraat

Kadaster: Afdeling: 1ste Afd.

Sectie: F

Perceel: 120

Opgraving

Prospectie

Vergunningsnummer: 2010/214

Datum vergunning: 16/09/2010

Naam aanvrager: Dewilde Marc

Naam site: Steenakkermolen

Lambertcoördinaten (Lambert 1972): X= 50140,699   Y= 177250,004

Inhoudsopgave

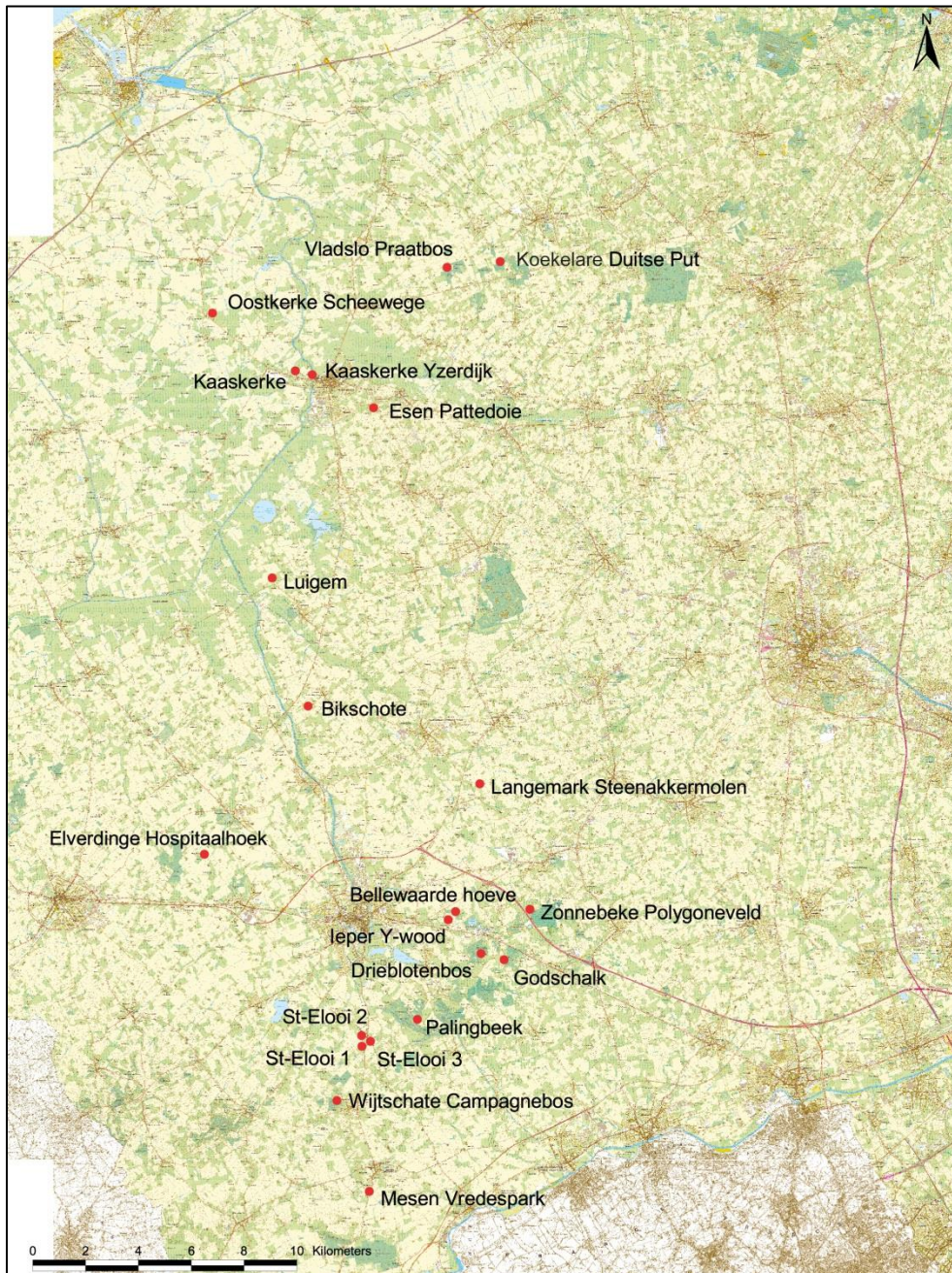
1 Inleiding	4
2 Ligging en bodemgesteldheid.....	5
3 Historische en archeologische informatie.....	6
4 Veldwerk	8
5 Besluit.....	11
6 Geraadpleegde literatuur.....	12

1 Inleiding

In het kader van de geïntegreerde inventaris van het WO I-erfgoed¹ werd ook de archeologische kant van de zaak bekeken. Doel daarvan was uitspraken te kunnen doen over de aanwezigheid van dat erfgoed en de bewaringsgraad ervan. Daarvoor werden van Diksmuide tot Mesen op 18 locaties proefsleuven gegraven en archeologisch onderzocht (fig. 1). De keuze van de locaties werd bepaald na overleg met streek- en terreinkenners en na consultatie van de beschikbare cartografische en luchtfotografische informatie.

Fig. 1 Verspreidingskaart van de geproefde locaties.

¹ Verboven 2012, 42-61.

2 Ligging en bodemgesteldheid

De Steenakermolen ligt aan het kruispunt (fig. 2) van de O.L.V.straat, de Keerzelaarstraat en de Waterstraat, een kleine 100 m ten oosten van het Canadees oorlogsmonument, de 'Brooding Soldier'² (fig. 3). Ook de molen zelf is in de inventarissen opgenomen³.

De molen staat middenin een lichtglooiend landbouwgebied, op het uiteinde van een landtong (+ 25 m O.P.) tussen de -iets verder noordwestelijk- aaneensluitende valleien van de Stroombeek en de Hanebeek. Bodemkundig wordt deze rug getypeerd als een sliert natte zandleem binnen een vochtig zandleemcomplex.

Kadastraal is de locatie bekend als Langemark-Poelkapelle, 1ste Afd., Sie F, 120.

Fig. 2 Situering van de ingreep op de topografische kaart.

² Het indrukwekkend beeld van een Canadese soldaat, dat in de streek bekend staat als de 'Canadien'. Inventaris van het Wereldoorlogerfgoed: ID 206; Inventaris van het bouwkundig erfgoed: ID 44070.

³ Inventaris van het Wereldoorlogerfgoed: ID 577.

Fig. 3 De 'Brooding Soldier' (rechts) en de pas gerestaureerde Steenakkermolen.

3 Historische en archeologische informatie

Molens waren in een oorlogssituatie uitstekende uitkijkpunten en konden dan ook fel bevochten raken, dan wel extra geviseerd worden bij bombardementen (fig. 4).

Eind oktober 1914 kregen de oprukkende Duitsers de Steenakkermolen in Langemark in het vizier. Omwille van de observatiemogelijkheden én het verloop van de vijandelikheden kwam de plek in het oog van de storm terecht en vielen er veel slachtoffers. De molen zou trouwens bij de Duitsers berucht worden als de 'Totenmühle'. Op 25 oktober 1914, volop tijdens de oorlogsontwikkelingen, brandde de molen af. Hier raakte de Duitse voorpost, het Jagersbataljon van het 24ste (52ste reservedivisie) op 24-25 oktober ingesloten door Fransen en Britten. Hun weerstand is oorlogsliteratuur geworden⁴.

Uiteindelijk slaagde de Fransen erin de (oprukkende) Duitsers hier een halt toe te roepen en zelfs terug te dringen tot voorbij Langemark, waar de frontlijn zich op 22 november 1914 stabiliseerde.

Tijdens de 2de Slag bij Ieper, die op 22 april 1915 met een gasaanval was ingezet, poogden de Canadese troepen hier tevergeefs de Duitse opmars te stuiten. Op 24 april kregen ze al opnieuw gas over zich heen. Op 25 april veroverden de Duitsers Sint-Juliaan en zouden ze zelfs bijna Wieltje bereiken.

Op de opeenvolgende loopgravenkaarten lijkt de meest noordelijke loopgraaf tijdens de oorlog al in onbruik te raken. Op 20 juli 1917 is de structuur zelfs verdwenen (fig. 5).

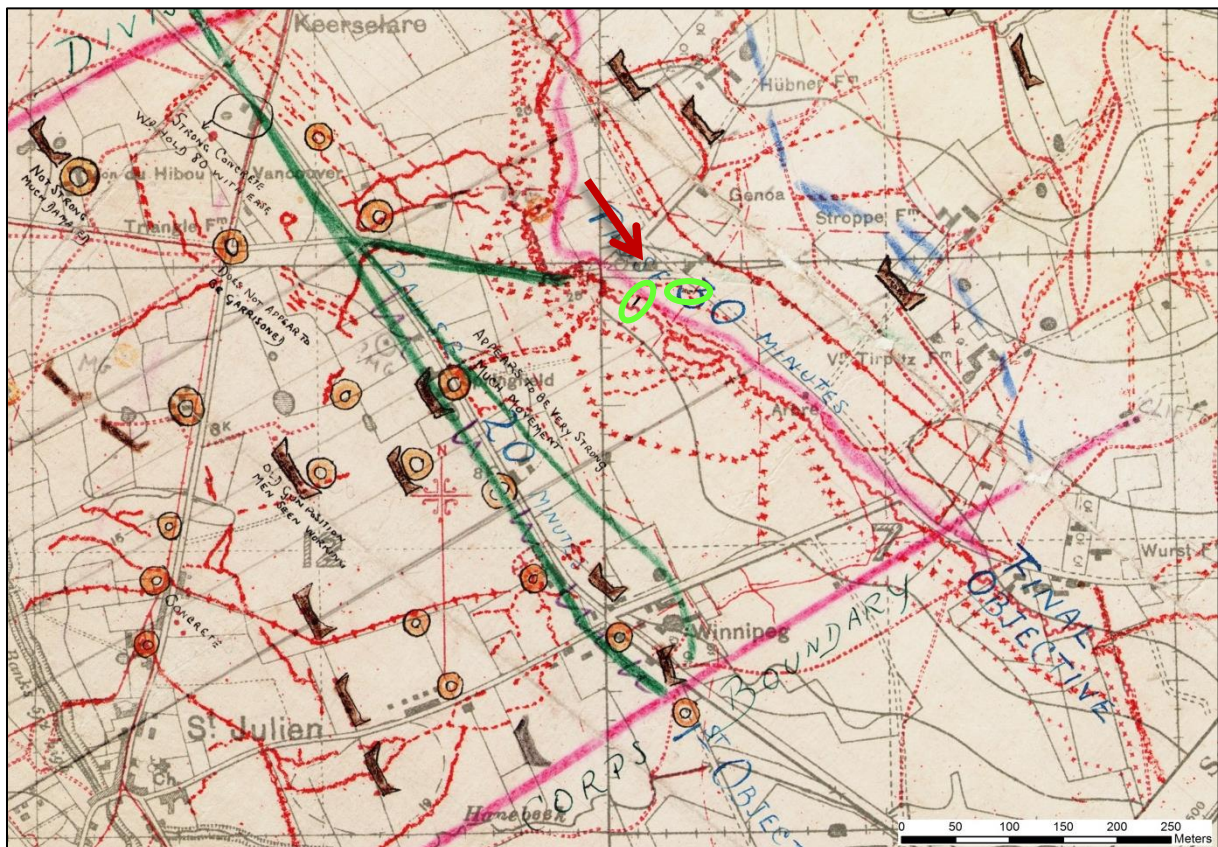
⁴ Schreiner 1917; Beumelburg 1928.

Het terrein maakte tussen mei 1915 en augustus 1917 deel uit van de 3de Duitse linie, de Wilhelmstellung, gedeelte St. Julienstellung. In de zomer van 1917, tijdens de 3de Slag bij Ieper is hier opnieuw fel gevochten.

Na de oorlog is de molen in 1923 vervangen door de, uit Pittem aangevoerde, Kruisbergmolen⁵.

Fig. 4 Zicht op de Steenakkermolen vanuit het zuiden, richting Langemark.

Fig. 5 Loopgravenkaart Langemark_St-Juliaan_1917/07/23_WFA_M_026834.

⁵ Verpaalen 1995, 90-93.

4 Veldwerk⁶

Het veldwerk kreeg z'n beslag op 16 en 17 september 2010 (vergunning 2010/214 van 16/9/2010). Op het terrein kunnen grosso modo 3 zones met structuren onderscheiden worden⁷. Meest zuidelijk betrof het prikkeldraadversperringen. Daarop volgde een duidelijke gevechtloopgraaf met vuurlinie en traversen⁸ en voorzien van enkele vooruitgeschoven posten. Zo'n 50 m verderop lagen de volgende loopgraven (fig. 6). Een daarvan wordt ook wel Cambrai Trench genoemd.

Fig. 6 Inplanting van de proefsleuven op de luchtfotografische informatie.

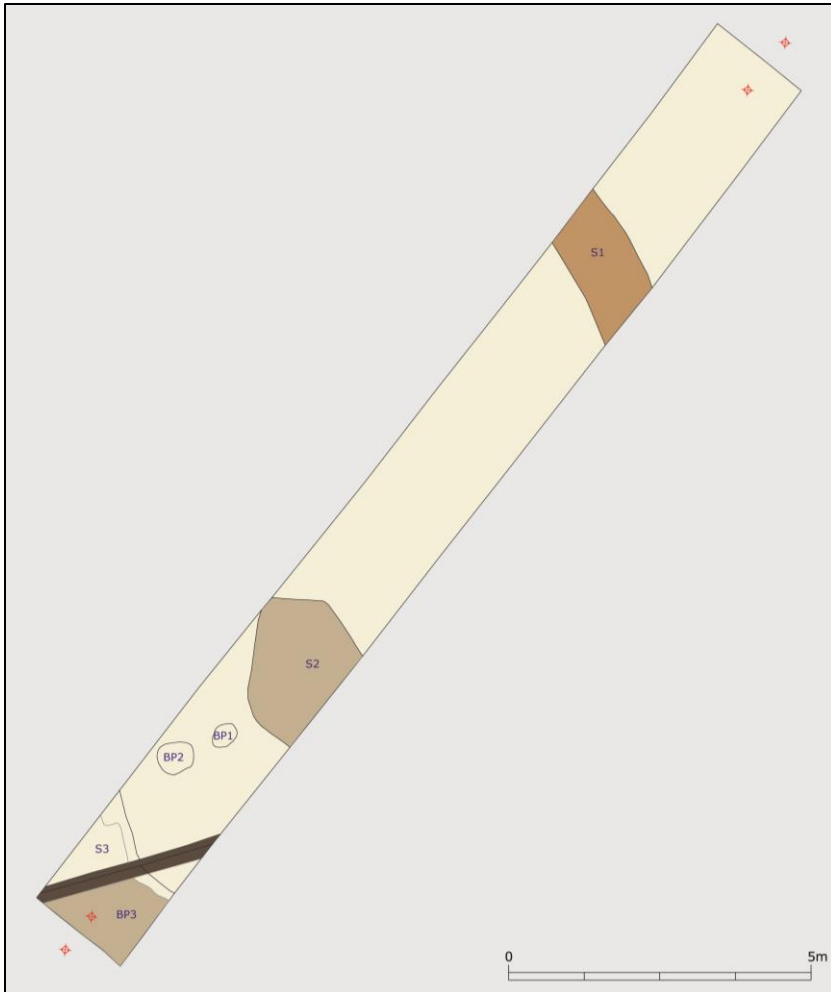
Sleuf 1 lag over de gevechtloopgraaf (fig. 7). S1 komt hiermee overeen. De structuur is 2 m breed. Het centrale gedeelte -0,5 m breed- is verdiept tot 0,6 m. De achterkant is getrapt uitgewerkt, de voorkant in een rechte hoek. De wanden van de uitgraving zijn recht en niet geërodeerd, wat doet vermoeden dat de structuur tijdens of na de oorlog⁹ gestript is en onmiddellijk dichtgegooid (fig. 8).

⁶ Met dank aan Marc Vanderstichele, eigenaar van het terrein, die toestemming verleende om het onderzoek uit te voeren.

⁷ Met dank aan B. Stichelbaut (UGent) voor de luchtfotografische input. Topograaf J. Vanlaecke, agentschap Onroerend Erfgoed, zette de sleuven uit, waarvoor dank.

⁸ U- of C-vormige uitstulpingen van de vuurlinie.

⁹ Er is evenwel geen sprake van diepgronden d.w.z. het tot op 1 m diepte vergraven van de grond op zoek naar oorlogsschroot.

Fig. 7 Sporenplan sleuf 1.

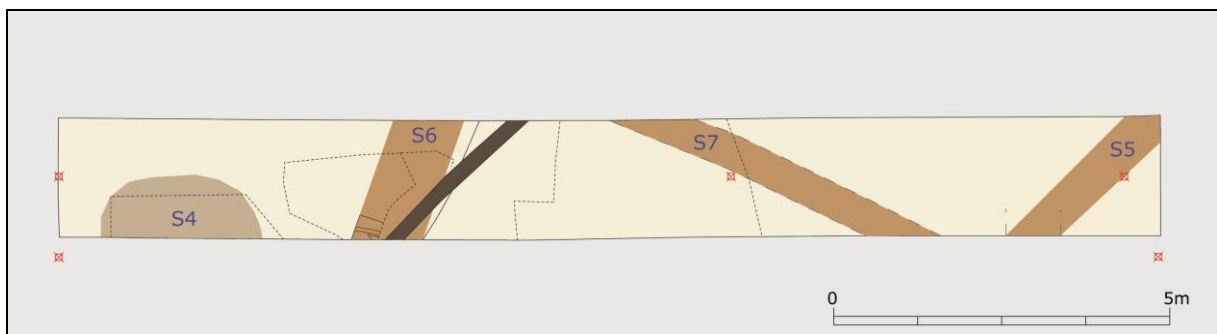
Fig. 8 S1 doorsneden.

S2 is een onregelmatige kuil, die tot 1,2 m diep is. Opnieuw wijzen de rechtstaande wanden op de snelle ontmanteling van de beschoeiing. Vermoedelijk komt deze kuil met de vooruitgeschoven positie overeen.

Op het uiteinde van de proefsleuf komt nog een onduidelijk spoor voor. Het is niet uit te maken of het een cluster bominslagen betreft, dan wel een structuur -plaatselijk is over een beperkte oppervlakte een vlakke bodem opgemerkt-, verstoord door bominslagen.

De vondsten bestaan bijna volledig uit munitie (ontstekers, shrapnels, loden bolletjes, patronen en hulzen). Enkel in het laatste spoor zijn fragmenten van een Duitse eetgamel en wat conservenblikken aangetroffen, naast steenkoolbrokken. Enkele spijkers wijzen misschien op de ontmantelde beschoeiingen.

Sleuf 2 kwam op een volgend koppel loopgraven te liggen. Eén daarvan verloor tijdens de oorlog z'n belang of werd heraangelegd (fig. 9).

Fig. 9 Sporenplan sleuf 2.

Deze zone bleek behoorlijk verstoord, wat de zware beschietingen alleen maar bevestigt. Er zijn evenwel toch aanwijzingen voor 3 loopgraven gevonden.

S5 bleek een eenvoudige, 0,6 m brede en 0,8 m diepe greppel te zijn. In deze loopgraaf zijn verschillende Duitse kogelhulzen uit 1914 aangetroffen. Een andere is dan weer vervormd door een explosie. Het lijkt er dan ook op deze structuur te verbinden is aan de vroegste episode van de oorlogshandelingen bij de Steenakkermolen; de loopgraaf waarin Gefreiter Zunder, soldaat Dahl en luitenant von Trott vereeuwigd zijn.

S7 ligt vlakbij, maar is beter uitgerust o.a. met een *fire-step*¹⁰. Deze loopgraaf is getrapd aangelegd, 0,8 m breed en 1 m diep.

In S5/S7 zijn een Britse ontsteker en Duitse en Franse hulzen gevonden, die niet verder dan 1914 gaan en dan ook aan de 1ste Slag kunnen gelieerd worden. Vermoedelijk is dit een heraangelegde loopgraaf, die kan vereenzelvigd worden met de loopgraaf die uit beeld

¹⁰ Opstap om over de borstwering (parapet) van de loopgraaf de vijand te observeren en onder vuur te nemen.

verdwijnt in de loop van de oorlog. De verovering van een structuur van Duitse makelij door de Fransen in het begin van de oorlog wordt hiermee bevestigd.

S6 is een beter uitgebouwde loopgraaf, die 1 m breed en 1,3 m diep was. Op de bodem lagen aaneensluitende, korte dwarsplanken. De structuur is voorzien van een *fire-step*. Ook hier valt op dat erosie geen kans gekregen heeft en er een snelle ontmanteling gebeurd is (fig. 10).

Fig. 10 S6 Om de drainage te ontzien kon de loopgraaf niet integraal vrijgelegd worden.

In de vulling van S6 zijn Britse patroonclips¹¹ en de onderkant van een 18 pponder aangetroffen.

S4 moet als een bominslag geïnterpreteerd worden; getuige daarvan een Britse ontsteker in de vulling.

5 Besluit

Bij het onderzoek van beide proefsleuven zijn de verwachte structuren aangetroffen. Uit de bewaringsomstandigheden blijken de hectische toestanden, waarover op deze locatie bericht wordt, (fig. 11).

Uit het vondstenmateriaal blijkt eerder strijd, dan langdurig verblijf. Vooral munitie komt voor. Er zijn weinig andere vondsten en dat geeft eerder tijdelijke passages aan. Conservenblikken zijn daar een duidelijk voorbeeld van.

---

¹¹ Patroonhouders.

Het onderzoek en de registratie van de sporen wijzen op de snelle ontmanteling van het beschoeiingsmateriaal, waarvan de loopgraven voorzien waren. Dit materiaal kan zowel tijdens als na de oorlog gerecupereerd zijn. Van diepgronden is alleszins geen sprake.

Fig. 11 Algemeen zicht op de werken.

6 Geraadpleegde literatuur

BEUMELBURG W. 1928: *Flandern 1917*, Oldenburg i.D./Berlin (Kapitel VI, Doodemolen, 69-86).

SCHREINER W. 1917: *Der Tod von Ypern Schicksal in Flandern*, Herborn.

SCHREINER W. 1917: *Der Tod von Ypern Die Herbstschlacht in Flandern*, Herborn.

SCHREINER W. 1956: *De Doodemolen* (fragment uit *Der Tod von Ypern Schicksal in Flandern*, vertaald door J. Maes), Langemark.

VANDEBROUCKE F. 2006: *Die Totenmühle, Shrapnel*, 2006-4, 68.

VERBOVEN H. (red) 2012: *Syntheserapport over de aanpak, methodiek, resultaten en aanbevelingen van het WO I erfgoed*, Brussel.

VERPAALLEN J. 1995: *Molens van de frontstreek*, Koksijde.

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

www.onroenderfgoed.be